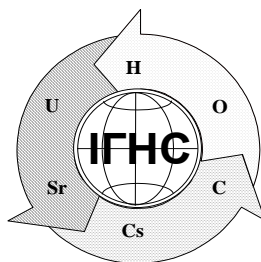

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ГЕОХІМІЇ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАН УКРАЇНИ»**

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ІНСТИТУТУ ГЕОХІМІЇ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА**

випуск 26

**СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ
ИНСТИТУТА ГЕОХИМИИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ**

выпуск 26

**COLLECTED SCIENTIFIC PAPERS
INSTITUTE OF ENVIRONMENTAL GEOCHEMISTRY**

Issue 26

Київ-2016

Редакційна колегія

Головний редактор *БЕЛЄВЦЕВ Р.Я.*

член-кор. НАНУ, д-р геол.-мін. наук

Заступники головного редактора:

БОНДАРЕНКО Г. М. д-р геол.-мін. наук

ВЕРХОВЦЕВ В. Г. д-р геол. наук

Члени редколегії:

Горлицький Б. О. д-р геол.-мін. наук

Дівізінюк М. М. д-р фіз.-мат. наук

Долін В. В. д-р геол. наук

Забулонов Ю. Л. член кор. НАНУ, д-р техн. наук

Ковач В.О. канд. техн. наук

Лисиченко Г. В. член кор. НАНУ, д-р техн. наук

Ольховик Ю. О. канд. геол.-мін. наук

Суцук К. Г. канд. геол.-мін. наук

Чумаченко С. М. д-р техн. наук

Шабалін Б. Г. д-р геол.-мін. наук

Шраменко І.Ф. канд. геол.-мін. наук

Яроцук М. О. д-р геол.-мін. наук

Яцишин А. В. д-р техн. наук

Відповідальні секретарі:

Демченко Л. В. канд. фіз.-мат. наук

Задвернюк Г. П. канд. геол.-мін. наук

Наукові редактори: Белєвцев Р. Я., Лисиченко Г. В.,
Бондаренко Г. М.

Адреса редакції

Україна, МСП 03680, м. Київ-142, пр. Палладіна 34-А
(38-044) 423-81-35;

e-mail: igns@i.com.ua ; demchenko.lara@gmail.com

Редакційна підготовка до друку *Демченко Л. В.*

Технічний секретар редакційної колегії *Фесай О. П.*

Редактор-перекладач англійського тексту *Задвернюк Г. П.*

Комп'ютерна верстка *Демченко Л. В.*

Дизайн обложки *Тугучов О. В.*

Editorial Board

Editor-in-Chief *R. BELEVTSSEV*

Cor. Member NASU, D.Sc. (Geol.-Min.)

Deputies Editor-in-Chief:

G. BONDARENKO D.Sc. (Geol.-Min.)

V. VERHOVTSEV D.Sc. (Geol.)

Members of editorial board:

B. Gorlitskyi D.Sc. (Geol.-Min.)

M. Divizinyuk D.Sc. (Phys.-Mat.)

V. Dolin D.Sc. (Geol.)

Yu. Zabulonov Cor. Member NASU, D.Sc. (Tech.),

V. Kovach Ph.D (Tech.),

G. Lisichenko Cor. Member NASU, D.Sc. (Tech.),

Yu. Ol'khovyk Ph.D (Geol.-Min.)

K. Suschuk Ph.D. (Geol.-Min.)

S. Chumachenko D.Sc. (Tech.),

B. Shabalin D.Sc. (Geol.-Min.)

I. Shramenko Ph.D. (Geol.-Min.)

M. Yaroschuk D.Sc. (Geol.-Min.)

A. Yatsyshyn D.Sc. (Tech.),

Responsible secretaries:

L. Demchenko Ph.D (Phys.-Mat.)

G. Zadvernyuk Ph.D. (Geol.-Min.)

Scientific editors: R. Belevtsev, G. Lisichenko
G. Bondarenko

Editorship Addresses

Ukraine, MCP 03680, Kyiv-142, Palladin av. 34-A
(38-044) 423-81-35;

e-mail: igns@i.com.ua ; demchenko.lara@gmail.com

Editorial preparation is to printing of *L. Demchenko*

Technical secretary of editorial college *O. Fesay*.

Editor-translator of English text *G. Zadvernyuk*

Computer make-up of *L. Demchenko*

Cover design *O. Tuguchov*

Збірник заснований у вересні 2000 року. Виходить 1-2 рази на рік.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ №19790-9090 ПР від 27. 07. 2012 р
Збірник представлений в інтернет-джерелах наукової періодики на сайті Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського і наукометричній електронній базі даних РІНЦ як фахове видання в галузі геологічних і технічних наук

З М І С Т

Шабалін Б. Г., Бугера С. П., Закритний Є. Є. ГЛИБОКА ПЕРЕРОБКА ВІДПРАЦЬОВАНОГО ЯДЕРНОГО ПАЛИВА ЯК КЛЮЧОВИЙ КРОК ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ АТОМНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ.....	5
Ольховик Ю. А. ЛОКАЛИЗАЦИЯ ТОПЛИВОСОДЕРЖАЩИХ МАСС ОБЪЕКТА «УКРЫТИЕ» В БОРОСИЛИКАТНЫХ СТЕКЛАХ.....	17
Данилов С. В., Забулонов Ю. Л., Кадошніков В. М., Одукалець Л. А. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЧИЩЕННЯ ШАХТНИХ ВОД НА ПРИКЛАДІ ІНГУЛЬСЬКОЇ ШАХТИ ДП «СХІД ГЗК».....	27
Карабин В. В., Рак Ю. М. ХІМІЧНИЙ СКЛАД АТМОСФЕРНИХ ОПАДІВ В ОКОЛИЦЯХ м. БОРИСЛАВА.....	41
Пизинцали Л. В., Шахов А. В. ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПРЕДПРИЯТИЙ ПО УТИЛИЗАЦИИ МОРСКИХ СУДОВ.....	50
Мещеряков С. В., Долін В. В. КІНЕТИКА ВИЛУГОВУВАННЯ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ ЗІ ШЛАМУ МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	60
Розко А. Н., Федоренко Ю. Г., Павлышин Г. П. ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЦЕМЕНТА В БЕНТОНИТ-ПОЛИМЕРНЫХ КОМПОЗИТАХ.....	72
Кузьмин А. В., Ярошук М. А. ГЕНЕТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ТОРИЕВОГО ОРУДЕНЕНИЯ В ДОКЕМБРИЙСКИХ ОБРАЗОВАНИЯХ УКРАИНСКОГО ЩИТА.....	79
Суцук К. Г. ЗАКОНОМІРНІСТІ ФОРМУВАННЯ ЕПОХ УРАНОНАКОПИЧЕННЯ В ОСАДОВОМУ ЧОХЛІ УКРАЇНСЬКОГО ЩИТА.....	97
Осьмачко Л. С. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДНЬОПРИДНІПРОВСЬКОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНСЬКОГО ЩИТА ТА ЇХ РОЛЬ В СТРУКТУРНОМУ КОНТРОЛІ РУДОПЕРСПЕКТИВНИХ ДІЛЯНОК.....	107
Ярошук М. А., Мусич Е. Г. ПРИРОДА УГЛЕРОДА РАННЕДОКЕМБРИЙСКИХ ГРАФИТОВЫХ МЕСТОРОЖДЕНИЙ УКРАИНСКОГО ЩИТА.....	120
Осьмачко Л. С., Студзінська А. О., Уварова Т. В. ПРО СТРУКТУРНУ ПОЗИЦІЮ РУДНИХ ПОКЛАДІВ ІНГУЛЬСЬКОГО МЕГАБЛОКУ УКРАЇНСЬКОГО ЩИТА....	129
Заборовская Л. П., Фомин Ю. А., Покалюк В. В., Сливинский В.М. МИНЕРАЛОГО-ГЕОХИМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗОЛОТОГО ОРУДЕНЕНИЯ ЮРЬЕВСКОГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ (УКРАИНСКИЙ ЩИТ, ИНГУЛЬСКИЙ МЕГАБЛОК).....	141
Верховцев В. Г., Юськів Ю. В., Краснов Є. Б. НОВІТНЯ ТЕКТОНІКА ТЕРИТОРІЇ ДІБРОВСЬКОГО УРАН-ТОРІЙ-РІДКІСНОЗЕМЕЛЬНОГО РОДОВИЩА.....	156
Крамар О. О., Краснов Є. Б., Тищенко О. Ю., Тищенко Ю. Є. ОЦІНКА ПОТЕНЦІЙНОГО ВПЛИВУ ПІДЗЕМНИХ ВОД НА РАДІОЕКОЛОГІЧНУ СИТУАЦІЮ ПРИ РОЗРОБЦІ БІЛАНІВСЬКОГО ЗАЛІЗОРУДНОГО РОДОВИЩА.....	164
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ.....	173

CONTENTS

B. Shabalin, S. Bugera, E. Zakrytniy DEEP REPROCESSING OF SPENT NUCLEAR FUEL AS A KEY STEP FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NUCLEAR ENERGY.....	5
Yu. Ol'khovyk ABOUT THE UNCERTAINTY OF PROPERTIES OF ENGINEERING BARRIERS IN LONG-TERM SAFETY ASSESSING OF SURFACE DISPOSAL AT THE «VECTOR» COMPLEX	17
Yu. Zabulonov, S. Danilov, L. Odukalets, V. Kadoshnikov IMPROVING THE EFFICIENCY OF MINE WATERS CLEANING THE EXAMPLE OF MINE INGUL SE «EAST GOK».....	27
V. Karabyn, Yu. Rak CHEMICAL COMPOSITION OF PRECIPITATION IN BORYSLAV AREA.....	41
L. Pizintsali, A. Shakhov ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ENTERPRISES FOR RECYCLING FACILITY OF MARINE VESSELS.....	50
S. Meshcheriakov, V. Dolin KINETIC OF HEAVY METALS LEACHING FROM SLUDGE OF METALLURGICAL PRODUCTION.....	60
A. Rozko, Y. Fedorenko, G. Pavlyshyn SPECIFIC USE OF CEMENT IN BENTONITE POLYMER COMPOSITES	72
A. Kuz'min, M. Yaroshchuk GENETIC CLASSIFICATION OF THORIUM MINERALIZATION IN THE FORMATIONS OF UKRAINIAN SHIELD..	79
E. Sushchuk REGULARITIES OF URANIUM ACCUMULATION EPOCHS IN SEDIMENTARY COVER OF UKRAINIAN SHIELD	97
L. Os'machko THE STAGES OF FORMATION OF MIDDLE DNIPRO PART OF THE UKRAINIAN SHIELD AND THEIR ROLE IN STRUCTURAL CONTROL OF THE ORE - PERSPECTIVES PLOTS.....	107
M. Yaroshchuk, O. Musych NATURE OF CARBON EARLY DOCAMBRIAN GRAPHITE DEPOSITS OF UKRAINIAN SHIELD.....	120
L. Os'machko, A. Studzinska, T. Uvarova ABOUT THE STRUCTURAL POSITION OF ORE DEPOSITS OF THE INGUL MEGABLOCK OF THE UKRAINIAN SHIELD.....	129
L. Zaborovskaya, Yu. Fomin, V. Pokalyuk, V. Slivinskiy MINERALOGICAL AND GEOCHEMICAL FEATURES OF YURIEVSKOE GOLD DEPOSIT (UKRAINIAN SHIELD, INGUL MEGABLOCK).....	141
V. Verkhovtsev, Yu. Yuskiv, E. Krasnov NEOTECTONICS OF THE TERRITORY OF DIBROVSKIE URANIUM-RARE EARTH-THORIUM DEPOSITS.....	156
O. Kramar, E. Krasnov, O. Tyshchenko, Yu. Tyshchenko ASSESSMENT OF POTENTIAL IMPACT OF UNDERGROUND WATER ON RADIOLOGICAL SITUATION DURING EXTRACTION OF BILANOVO IRON MINING	164
INFORMATION FOR AUTHORS.....	173

УДК 551.577.25(477.8)

ХІМІЧНИЙ СКЛАД АТМОСФЕРНИХ ОПАДІВ В ОКОЛИЦЯХ М. БОРИСЛАВА

Карабин В. В., Рак Ю. М.

Карабин В. В. канд. геол. н., завідувач кафедри екологічної безпеки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, vasyl.karabyn@gmail.com.

Рак Ю. Ю. ад'юнкт, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, julia.rak.1993@mail.ru

Здійснено оцінку хімічного складу атмосферних опадів на території одного з найстаріших нафтопромислових районів Європи – Бориславському, виявлено його особливості для подальшого моделювання міграції забруднюючих речовин у гідролітосфері. Встановлено, що мінералізація талих вод зі снігу в околицях м. Борислав коливається від 0,073 г/дм³ до 0,081 г/дм³ за середнього значення 0,075 г/дм³. За хімічним складом талі води хлоридно-гідрокарбонатні магнієво-кальцієво-натрієві. Вміст іонів амонію в середньому становить 1,2 мг/дм³, нітратів – 3,582 мг/дм³. У порівнянні з талими водами снігового покриву фонових ділянок Карпат досліджені авторами проби снігу характеризуються значно вищою концентрацією головних іонів та сполук азоту. Причиною високої концентрації головних іонів та сполук азоту, ймовірно, є значне техногенне навантаження на атмосферу внаслідок діяльності нафтовидобувних та переробних підприємств регіону.

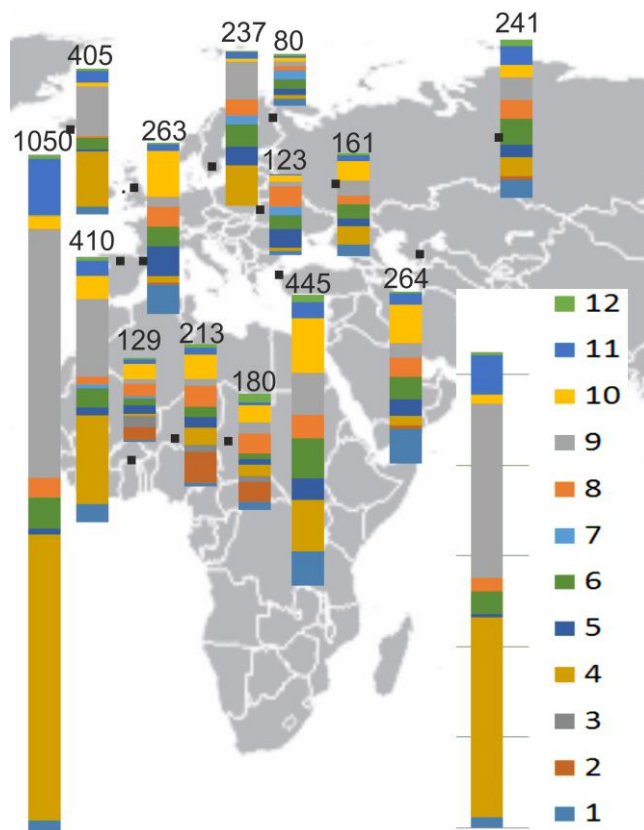
Ключові слова: сніг, хімічний склад атмосферних опадів, макрокомпоненти, головні іони, іон-амонію, нітрати, м. Борислав, р. Тисмениця.

Вступ

Атмосферні опади є одним з основних джерел надходження хімічних речовин на поверхню суші та Світового океану. Коливання вмісту хімічних елементів та сполук в опадах дуже широкі і змінюються в межах одного-двох порядків величин для фонових районів Землі. Відомо, що найменш мінералізовані опади випадають у полярних областях та в глибині континентів, опади з високою мінералізацією випадають у прибережних районах [1]. Зокрема, мінералізація атмосферних опадів на побережжі Португалії та Ірландії 405 – 410 мкекв/л, у північній частині Фінляндії 80 мкекв/л, у центральній частині Європи 123 мкекв/л (рис. 1).

Дослідження хімічного складу атмосферних опадів є важливим для вирішення значної кількості теоретичних і практичних завдань, таких як оцінка їхнього впливу на формування хімічного складу поверхневих і підземних вод, міграції та колообігу речовин у природі, розрахунок сольового балансу окремих водних об'єктів та територій тощо. Під впливом природних і антропогенних факторів кількість хімічних речовин, що надходить з атмосферними опадами, не є стабільною. Результати багаторічних досліджень, які проводяться у багатьох країнах світу, вказують на зміни довготривалого тренду хімічного складу атмосферних опадів [1-3].

Особливо важливо досліджувати хімічний склад атмосферних опадів на ділянках полігенних техногенних забруднень, оскільки їх склад може суттєво впливати на умови міграції забруднюючих компонентів у ґрунтового розрізі та у водних об'єктах. Однією з таких критично техногенно навантажених територій є Бориславський нафтопромисловий район загалом, та м. Борислав, зокрема.

Рис. 1. Вклад окремих іонів в опадах до загальної кількості іонного складу на обраних регіонально репрезентативних ділянках за даними [1]: 1 – K^+ , 2 – Mg^{2+} , 3 – Ca^{2+} , 4 – Na^+ , 5 – NH_4^+ , 6 – H^+ , 7 – SO_4^{2-} , 8 – NO_3^- , 9 – Cl^- , 10 – органічні кислоти, 11 – HCO_3^- , 12 – інші компоненти.

Мета досліджень – здійснити оцінку хімічного складу атмосферних опадів в околицях м. Борислава, встановити його особливості для подальшого моделювання міграції забруднюючих речовин у гідролітосфері.

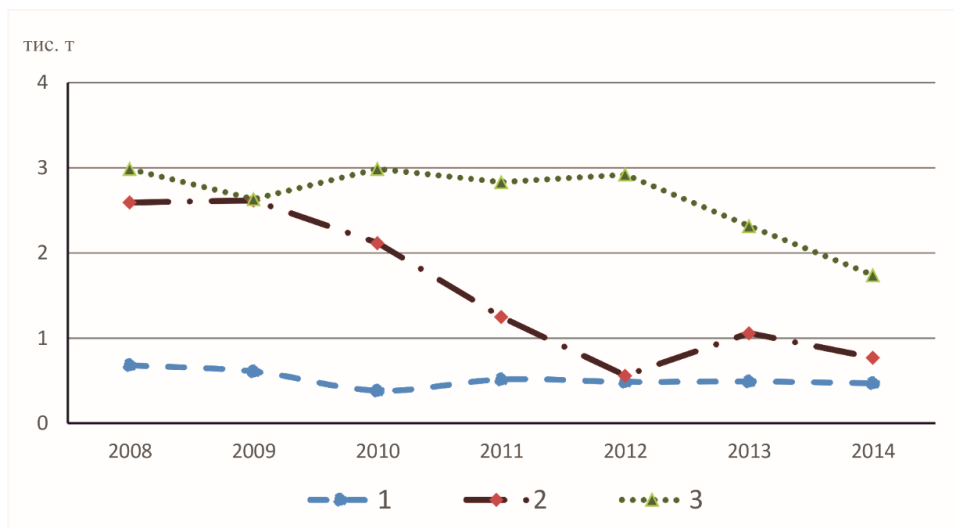
Об'єкт і методи дослідження

Об'єкт досліджень – атмосферні опади в околицях м. Борислава. Предмет досліджень – хімічний склад атмосферних опадів.

Бориславський нафтопромисловий район є один з найстаріших нафтовидобувних районів Європи, нафту на цій території видобувають з ПХ ст. за допомогою ям-копанок. У 1893 р. розпочато буріння свердловин канатним способом [4]. У результаті майже півтора столітнього нафтовидобутку територія в околицях Борислава вкрита сотнями нафтових шурфів, копанок, свердловин, що створило передумови виникнення екологічної катастрофи. Зокрема, у р. Тисмениці встановлено перевищення ТДК нафтопродуктів (4000 мг/кг) у 2-8 разів. Важливою проблемою є загазованість приповерхневих відкладів вуглеводневими газами, яка різко загострюється під час зупинок окремих експлуатаційних свердловин та вакуумних компресорних станцій. У такі періоди об'ємна частка метану у дегазаційних свердловинах може сягати 8,67 %, що в 1,7 разів перевищує нижнє значення вибухонебезпечності та до 4,7 % - у шурфах [5].

Кількість викидів забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел у атмосферу м. Борислава, за даними Департаменту екології і природних ресурсів Львівської обласної держадміністрації [6] стабілізувалася у 2011 році і у 2014 році складала 470 т. Зі

стаціонарних джерел м. Дрогобича, яке знаходиться поряд, в атмосферу у 2014 році надійшло 769 т. Викиди в атмосферу у Дрогобицькому районі з 2010 р. стабільно зменшуються, і у 2014 становили 1738 тонн (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, тис. т за даними [6]: **1** – м. Борислав, **2** – м. Дрогобич, **3** – Дрогобицький район.

У структурі викидів м. Борислава з стаціонарних джерел переважають викиди діоксиду азоту – 74 т та оксиду вуглецю – 57 т.

Бориславський нафтопромисловий район у геоморфологічному відношенні належить до Дрогобицької передгірної скульптурної височини Передкарпаття. У рельєфі зустрічаються як широкі заболочені рівнини, так і глибоковрізані потоки з увалисто-хвилястими межиріччями [7].

Клімат території досліджень формується внаслідок домінування повітряних мас помірних широт. Проте, у зимовий і весняний періоди спостерігаються припливи континентального арктичного повітря, яке приносить холодну безхмарну погоду з низькими температурами [7]. В м. Борислав та його околицях впродовж 1 кварталу 2016 року суцільний стабільний сніговий покрив формувався у періоди 14-25 січня і 24-27 лютого. Напрямок вітру впродовж 24-27 лютого переважно був північно-східний і північний. За даними [8] швидкість вітру коливалася від 0 до 5 м/с і в середньому складала 2,25 м/с. Впродовж 24-26 лютого на території досліджень випало 14,3 мм опадів, що склало 4,8 мм опадів у добу. Атмосферний тиск у цей період був мало мінливий 757,6 – 762,9 мм рт. ст. Температура повітря на метеостанції м. Дрогобич коливалася від -5,0 до +5,7 °С в середньому складаючи + 0,9 °С. В околицях м. Борислава, де відібрані проби снігу, температура повітря була нижчою.

Авторами наприкінці лютого 2016 року відібрано 4 проби снігу, об'єм кожної з яких у талому вигляді становив близько 3-х літрів. Відбір проб ускладнювався двома причинами. По-перше, зима була малосніжною, тому для отримання потрібної кількості матеріалу для досліджень доводилось відбирати сніг переважно у низинних ділянках. Це могло дещо вплинути на результати визначень концентрацій компонентів (ймовірно, завищити), оскільки не виключається перенесення вітром з відкритих підвищених ділянок як сніжних мас, так і пило-грунтових частинок. Оскільки рельєф досліджуваної території є досить пересіченим, то такий фактор не можна відкидати. По-друге, сильне нагрівання для танення снігу небажане, щоб не втратити іони гідрокарбонатів, амонію та нітритів, а в кімнатних

умовах цей процес триває досить довго (великі кількості снігу тануть повільно). З огляду на це, не виключається активізація біологічних мікрооб'єктів, здатних відновлювати нітрати або інші компоненти. З тієї ж причини частина талих проб консервувалась додаванням хлороформу (близько 3 см³ на дм³).

Аналітичні дослідження проведені в лабораторії екологічної безпеки ЛДУБЖД (свідоцтво про атестацію № РЛ097/14 від 28.07.2014). Вміст хлоридів (Cl⁻) [9], гідрокарбонатів (HCO₃⁻) [10], кальцію (Ca²⁺) [9] і магнію (Mg²⁺) [9] визначався методом титрування. Зокрема: хлориди – з нітратом срібла в присутності хромату калію; гідрокарбонати – з соляною кислотою в присутності метилоранжу; кальцій і магній – з трилоном Б в присутності мурексиду та еріохрому чорного, відповідно. Сульфати (SO₄²⁻) визначались ваговим методом (осадження нітратом барію з подальшим прожарюванням осаду) згідно з КНД 211.1.4.026-95. Вміст натрію (Na⁺) і калію (K⁺) розраховували за балансом еквівалентів. Інші аніони (нітрати (NO₃⁻) [11] та нітрити (NO₂⁻) [12] визначались фотоколориметричним методом, а саме: вміст нітратів – взаємодією з розчином саліцилату натрію у сірчанокиислому середовищі; нітритів – з реактивом Грісса. Визначено виключно розчинні форми іонів.

Результати та їх обговорення

Мінералізація талих вод зі снігу в околицях м. Борислава коливається від 0,073 г/дм³ до 0,081 г/дм³ і в середньому становить 0,075 г/дм³. У катіонному складі переважають іони натрію і калію, кількість яких змінюється від 7,8 мг/дм³ до 9,3 мг/дм³. Вміст іонів кальцію коливається у межах від 5,9 мг/дм³ до 7,3 мг/дм³, магнію – від 3,4 мг/дм³ до 4 мг/дм³. У аніонному складі домінують гідрокарбонати, вміст яких коливається від 32,6 мг/дм³ до 34,2 мг/дм³, концентрація іонів хлору змінюється від 6,2 мг/дм³ до 8,2 мг/дм³ (табл.1). За хімічним складом талі води хлоридно-гідрокарбонатні магнієво-кальцієво-натрієві:

$$M_{0,072-0,074} \frac{HCO_3^- 56,7 - 62,1 [Cl^- 19,7 - 24,6 SO_4^{2-} 16,5 - 18,7]}{Na^+ + K^+ 33,3 - 37,0 Ca^{2+} 31,5 - 37,1 Mg^{2+} 28,4 - 35,1}$$

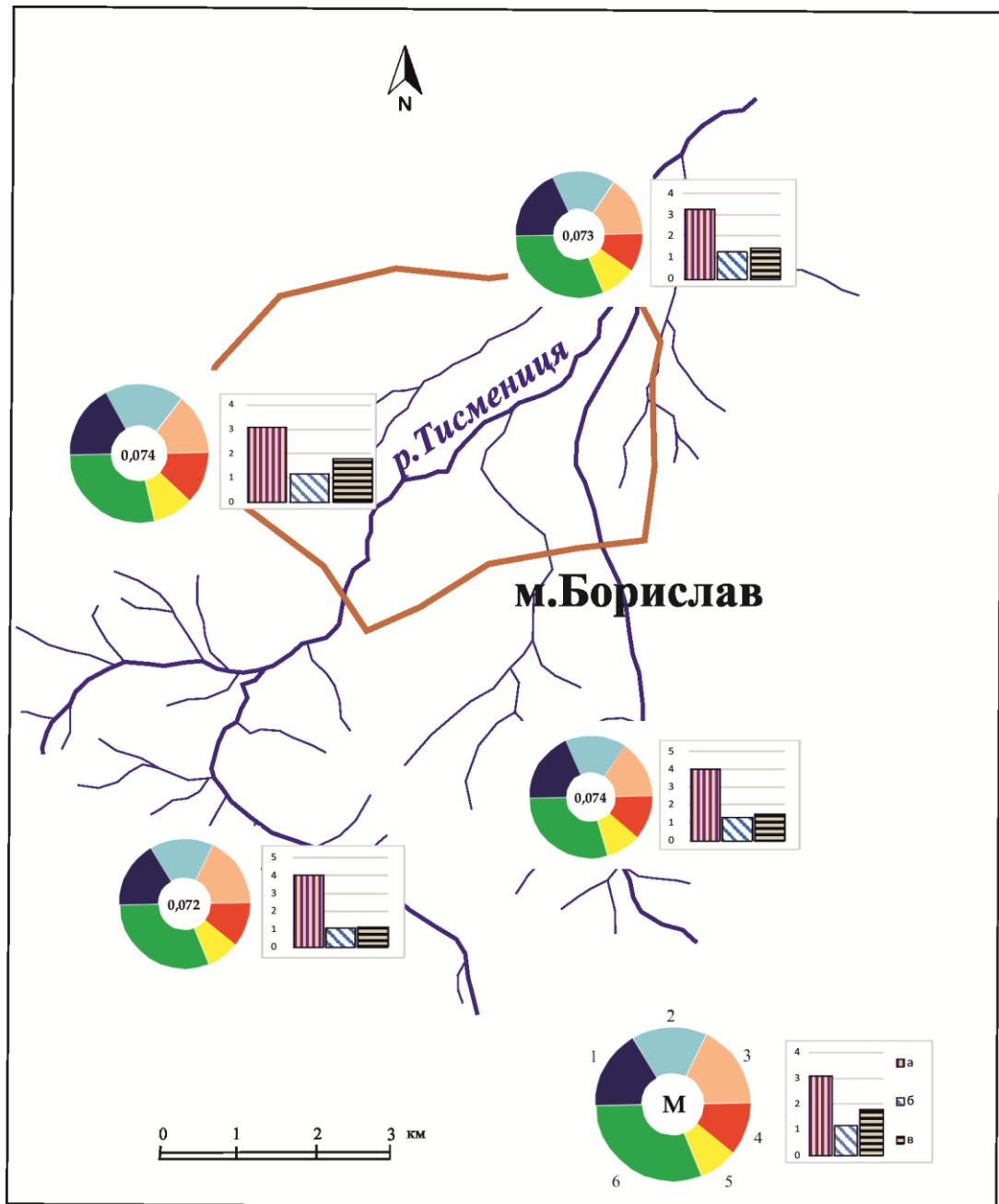
Важливим показником якості води є вміст у ній сполук азоту, зокрема нітратів і нітритів, та амонію.

У межах території досліджень вміст іонів амонію змінюється від 1,05 мг/дм³ до 1,32 мг/дм³ в середньому становлячи 1,2 мг/дм³. Концентрація нітратів коливається від 3,078 мг/дм³ до 4,012 мг/дм³ за середнього значення 3,582 мг/дм³ (рис. 3). У порівнянні з ГДК питної води (45 мг/дм³) концентрація нітратів у талих водах є значно нижчою.

Небезпека підвищених концентрацій нітратів для людини полягає у тому, що надходячи до травного каналу з водою, вони під впливом кишкової мікрофлори відновлюються в нітрити. Останні потрапляють у кров і блокують гемоглобін шляхом утворення метгемоглобіну, що не здатний вступати в зворотну реакцію з киснем і переносити його. Отже, що більше гемоглобіну перетворилося на метгемоглобін, то менша киснева ємкість крові. Якщо нітрати надходять в організм дорослих у надмірних, але не дуже високих дозах, концентрація метгемоглобіну збільшується незначно. Це майже не позначається на стані здоров'я, проте у хворих на анемію або серцево-судинні захворювання можуть посилитися прояви гіпоксії [13].

Вміст заліза (Fe_{зар}) у досліджуваних водах змінюється від 1,1 мг/дм³ до 1,78 мг/дм³ і в середньому становить 1,45 мг/дм³.

Рис. 3. Характеристика хімічного складу талих вод зі снігу в околицях м. Борислава: 1 – Na⁺+K⁺, 2 – Ca²⁺, 3 – Mg²⁺, 4 – Cl⁻, 5 – SO₄²⁻, 6 – HCO₃⁻, М – мінералізація, а – NO₃⁻, б – NH₄⁺, в - Fe_{заг}.

На південний захід від м. Борислав в напрямку Карпатських гір талі води є найменш мінералізованими (0,072 мг/дм³), характеризуються найменшим вмістом іон амонію (1,05 мг/дм³) та заліза (1,1 мг/дм³). Водночас у цій пробі зафіксовано одну з найвищих концентрацій нітратів (4,012 мг/дм³). Найбільш мінералізовані талі води зафіксовані нами на південний схід та на північний захід від м. Борислав. У північно-західній околиці м. Борислава встановлено найвищу кількість заліза (1,78 мг/дм³). Загалом хімічний склад талих вод зі снігу на цій території є маломінливий і чітких просторових закономірностей нами не встановлено.

Таблиця 1. Гідрохімічна характеристика талих вод зі снігу заходу України.

Об'єкт Досліджуваний показник	Околиці м. Борислав (за даними авторів)	г. Черногора (за даними [3])	р. Черемош (за даними [14])	ГДК (для питних вод)
Мінералізація, г/л	0,075		0,07	
Сума натрій (Na ⁺) + калій (K ⁺), мг/л	8,625	0,463	9,096	до 300
Кальцій (Ca ²⁺), мг/л	6,475	0,22	6,72	не норм.
Магній (Mg ²⁺), мг/л	3,7		2,627	до 80
Хлориди (Cl ⁻), мг/л	7,275	н/в	7,942	до 250
Сульфати (SO ₄ ²⁻), мг/л	7,8	0,525	8,374	до 500
Гідрокарбонати (HCO ₃ ⁻), мг/л	33,35		34,66	до 300
Нітрати (NO ₃ ⁻), мг/л	3,58	0,295	3,64	до 45
Амоній загальний (NH ₄ ⁺), мг/л	1,2	0,31	0,752	до 2,0
Залізо загальне (Fe _{заг}), мг/л	1,45	0,033	1,516	до 0,3

У порівнянні з талими водами снігового покриву Черногори, досліджені авторами талі води характеризуються значно вищою концентрацією головних іонів та сполук азоту. Вміст усіх макрокомпонентів суттєво відрізняється на ділянці досліджень у порівнянні з Черногірським масивом. Зокрема, концентрація сульфат-іонів в околицях м. Борислава у 7 разів перевищує вміст цього компоненту у снігу Черногори, натрію і калію – у 15, іонів кальцію – у 29 разів. Вміст нітратів у водах з околиць м. Борислава у 12 разів, а іонів амонію у 4 рази більші у порівнянні з талими водами Черногори [3].

Мінералізація талих вод з околиць м. Борислава у 2,3 рази більша у порівнянні з талими водами дослідженими у районі с. Яблуниця у верхів'ї ріки Білий Черемош [14].

Таким чином хімічний склад атмосферних опадів у районі досліджень є відмінним від такого на фонових ділянках Карпатського регіону, що зумовлює необхідність враховувати це під час моделювання різноманітних гідрогеохімічних процесів.

Висновки

1. Мінералізація талих вод з атмосферних опадів в районі м. Борислава коливається від 0,069 до 0,081 г/дм³. Води за хімічним складом хлоридно-гідрокарбонатні магнієво-кальцієво-натрієві. У порівнянні з талими водами з атмосферних опадів у межах заповідних територій Карпатського регіону, досліджені води характеризуються підвищеною мінералізацією та вмістом основних аніонів.

2. Концентрація іон-амонію у метеогенних талих водах коливається від 1,05 мг/дм³ до 1,32 мг/дм³ в середньому становлячи 1,2 мг/дм³, що у 12 разів перевищує фонові значення в районі Черногори. Вміст нітратів змінюється від 3,078 мг/дм³ до 4,012 мг/дм³ за середнього значення 3,582 мг/дм³, що в 4 рази більше у порівнянні зі концентрацією нітритів у снігах Черногори.

3. Причиною високої концентрації головних іонів та сполук азоту, очевидно, є значне техногенне навантаження на атмосферу внаслідок діяльності нафтовидобувних та переробних підприємств регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. A global assessment of precipitation chemistry and deposition of sulfur, nitrogen, sea salt, base cations, organic acids, acidity and pH, and phosphorus / Vet R., Artz R.S., Carou S., Shaw M. and other // *Atmos. Environ.* – 2014. № 93. – P. 3–100.
2. *Косовець-Скавронська О.О.* Надходження хімічних речовин з атмосферними опадами на територію України та оцінка їх ролі у формуванні хімічного складу річкових вод: Автореф. дис...канд. географ. наук: 11.00.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. - К., 2010. – 20 с.
3. Distribution of heavy metals in the profile of peat Bog Zhuravlyne (Skolivski Beskydy, Ukrainian Carpathians) as an indicator of changes in chemical composition of air precipitations in historical retrospective / V. Kozlovskyy, M. Skrypnikova, O. Uspenskaya, N. Romanyuk // *Studia Biologica.* – 2010. – Issue 4/№3. – P.81-88.
4. Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії) / Гайко Г., Білецький В., Мікось Т., Хмура Я. / Донецьк: УКЦентр, Донецьке відділення НТШ, «Редакція гірничої енциклопедії», 2009. — 296 с.
5. *Дригулич П.Г.* Проблеми урбанізованих територій під час розробки нафтогазових родовищ (на прикладі міста Борислава) / Дригулич П.Г., Пукіш А.В. // *Нафтогазова галузь України.* – 2013. – № 2. – С. 44–49.
6. Екологія Львівщини 2014. Львів: Львівська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів, 2015. – 126 с.
7. Природа Львівської області / За ред. Геренчука К. І. — Львів, Вид-во ЛДУ, 1972. – 178 с.
8. Метеопост. Електронний ресурс. Режим доступу <http://meteorpost.com>. Назва з екрана.
9. Унифицированные методы исследования качества вод. Справочник. СЭВ Ч.1. - М.: Издательский отдел Управления делами Секретариата СЭВ, 1987. – 1244 с.
10. Методика выполнения измерений массовых концентраций гидрокарбонатных ионов в пробах природных, поверхностных вод суши методом потенциометрического титрования // РД 52.24.24-86. – К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища, 1995. – 12с.
11. Методика фотометричного визначення нітратів з саліциловою кислотою в поверхневих та біологічно очищених водах // КНД 211.1.4.027-95. – К.. Міністерство охорони навколишнього природного середовища, 1995. – 10с.
12. Методика фотометричного визначення нітрит-іонів з реактивом Грісса в поверхневих та очищених стічних водах // КНД 211.1.4.023-95. – К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища, 1995. – 11с.
13. Контроль якості питної води м. Вінниці за вмістом нітратів / В. Г. Петрук, С. М. Кватернюк, І. В. Васильківський [та ін.] // IV-ий Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю (Екологія / Ecology-2013), 25-27 вересня, 2013 р. : Збірник наукових статей. – Вінниця: Видавництво-друкарня Діло, 2013. – С. 512–513.
14. *Карабин В.В.* Гідрохімія головних іонів вод р. Білий Черемош / Василь Карабин // *Геологія та геохімія горючих копалин.* – 2013. – № 1–2. – С. 101 – 106.

REFERENCES:

1. R.Vet, R. Artz, S. Carou, M. Shaw, Ro C.-U., Aas W., Baker A., Bowersox V.C., Dentener F., Galy-Lacaux C., Hou A., Pien-aar J.J., Gillett R., Forti M.C., Gromov S., Hara H., Khodzher T., Mahowald N.M., Nickovic S., Rao P.S.P., Reid N.W. (2014). A global assessment of precipitation chemistry and deposition of sulfur, nitrogen, sea salt, base cations, organic acids, acidity and pH, and phosphorus. *Atmos. Environ.* 93:3–100.
2. *O. Kosovets'-Skavrons'ka* Nadkhodzhennya khimichnykh rehovyn z atmosferynymy opadamy na terytoriyu Ukrayiny ta otsinka yikh roli u formuvannya khimichnoho skladu richkovykh vod: Avtoref. dys...kand. heohraf. nauk: 11.00.07 [Proceeds chemicals from precipitation on the territory of Ukraine and evaluation of their role in the formation of the chemical composition of river water] / K., - 2010. – 20 p. [in Ukrainian].
3. Distribution of heavy metals in the profile of peat Bog Zhuravlyne (Skolivski Beskydy, Ukrainian Carpathians) as an indicator of changes in chemical composition of air precipitations in historical

retrospective / V. Kozlovskyy, M. Skrypnikova, O. Uspenskaya, N. Romanyuk // *Studia Biologica*. – 2010. – Issue 4/№3. – P.81-88.

4. Hirnytstvo y pidzemni sporudy v Ukrayini ta Pol'shchi (narysy z istoriyi) [Mining and underground facilities in Ukraine and Poland (Essays on History)] / Hayko H., Bilets'kyi V., Mikos' T., Khmura Ya. Donets'k: UKTsentr, Donets'ke viddilennya NTSh, «Redaktsiya hirnychoyi entsyklopediyi», 2009. — 296 p. [in Ukrainian].

5. P. Dryhulych. Problemy urbanizovanykh terytoriy pid chas rozrobky naftohazovykh rodovyshch (na prykladi mista Boryslava) [The problems of urban areas in the development of oil and gas fields (for example, Borislav City)] / Dryhulych P.H., Pukish A.V. // *Naftohazova haluz' Ukrayiny*. – 2013. – № 2. – P. 44–49. [in Ukrainian].

6. Ekolohiya L'vivshchyny 2014 [Environment of Lviv region 2014]. L'viv, L'vivs'ka oblasna derzhavna administratsiya. Departament ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv. – 2015. – 126 p. [in Ukrainian].

7. Pryroda L'vivs'koyi oblasti / Za red. Herenchuka K. I. [Nature of Lviv region] – Lviv, Vyd-vo LDU, 1972. – 178 s. [in Ukrainian].

8. Meteopost. [Meteopost] Elektronnyy resurs. <http://meteopost.com>. [in Ukrainian]

9. Unyfitsyrovannye metody issledovaniya kachestva vod. Spravochnik. [Uniform methods of water quality research. Directory]. SЭV Ch.1. - M.: Yzdatel'skiy otdel Upravleniya delamy Sekretaryata SЭV, 1987. – 1244 s. [in Russian].

10. Metodika vypolneniya izmereniy massovykh kontsentratsiy gidrokarbonatnykh ionov v probakh prirodnykh. poverkhnostnykh vod sushi metodom potentsiometricheskogo titrovaniya [The method for measuring the mass concentration of bicarbonate ions in samples of natural, surface water by potentiometric titration] // RD 52.24.24-86. – K.: Ministerstvo okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha, 1995. – 12 s. [in Russian].

11. Metodyka fotometrychnoho vyznachennya nitrativ z salitsylovoyu kyslotoyu v poverkhnovykh ta biolohichno ochyshchenykh vodakh [Method photometric determination of salicylic acid nitrates in surface water and biologically treated] // KND 211.1.4.027-95. – K.: Ministerstvo okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha, 1995. – 10s. [in Ukrainian].

12. Metodyka fotometrychnoho vyznachennya nitryt-ioniv z reaktivom Hrisa v poverkhnovykh ta ochyshchenykh stichnykh vodakh [Methods photometric determination of nitrite ions with a reagent Hrisa surface and treated wastewater] // KND 211.1.4.023-95. – K.: Ministerstvo okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha, 1995. – 11s. [in Ukrainian].

13. Kontrol' yakosti pytnoyi vody m. Vinnytsi za vmistom nitrativ [Quality control of drinking water in Vinnytsia of nitrates] / V. H. Petruk, S. M. Kvaternyuk, I. V. Vasylykivskyy et al. // IV-yy Vseukrayins'kyi z'yizd ekolohiv z mizhnarodnoyu uchastyu (Ekolohiya/Ecology-2013), 25-27 veresnya, 2013 r.: Zbirnyk naukovykh statey. – Vinnytsya: Vydavnytstvo-drukarnya Dilo, 2013. – S. 512–513. [in Ukrainian].

14. V. Karabyн Hidrokimiya holovnykh ioniv vod r. Bilyy Cheremosh [Hydrochemistry of the main ions of the Wite Cheremosh river]. Neolohiya ta heokhimiya horyuchykh kopalyn. – 2013. – № 1–2. – P. 101 – 106. [in Ukrainian].

ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ АТМОСФЕРНЫХ ОСАДКОВ В ОКРЕСТНОСТЯХ г. БОРИСЛАВ

Карабын В.В., Рак Ю.Н.

Карабын В. В. канд. геол. н., заведующий кафедрой экологической безопасности, Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, vasyl.karabyн@gmail.com.

Рак Ю. Н. адъюнкт, Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, julia.rak.1993@mail.ru

Осуществлена оценка химического состава атмосферных осадков на территории одного из старейших нефтепромысловых районов Европы – Бориславском, выявлены его особенности для дальнейшего моделирования миграции загрязняющих веществ в гидролитосфере. Установлено, что минерализация талых вод из снега в пределах г. Борислав колеблется от 0,073 г/дм³ до 0,081 г/дм³ при среднем значении 0,075 г/дм³. По химическому составу талые воды хлоридно-гидрокарбонатные магниевые-кальциевые-натриевые. Содержание ионов аммония в среднем составляет 1,2 мг/дм³, нитратов – 3,582 мг/дм³. Наименее минерализованные (0,072 мг/дм³) и с низкой концентрацией ион аммония (1,05 мг/дм³) и

железа ($1,1 \text{ мг/дм}^3$) осадки обнаружены нами на юго-западной окраине г. Борислав в направлении Карпатских гор. В то же время на этом участке зафиксировано одну из самых высоких концентраций нитратов ($4,012 \text{ мг/дм}^3$). Наиболее минерализованные талые воды зафиксированы на юго-восточнее и северо-западнее г. Борислав. В общем, химический состав талых вод из снега на этой территории исследований малоизменчив. По сравнению с талыми водами снежного покрова фоновых участков Карпат, исследованные авторами, пробы снега характеризуются значительно более высокой концентрацией главных ионов и соединений азота. Причиной высокой концентрации главных ионов и соединений азота, вероятно, является значительная техногенная нагрузка на атмосферу в результате деятельности нефтедобывающих и перерабатывающих предприятий региона.

Ключевые слова: снег, химический состав атмосферных осадков, макрокомпоненты, главные ионы, ион-аммония, нитраты, г. Борислав, р. Тисьмениця.

CHEMICAL COMPOSITION OF PRECIPITATION IN BORYSLAV AREA

V. Karabyn, Yu. Rak

V. Karabyn Ph.D (Geology), Head of Department, Lviv State University of Life Safety, vasyk.karabyn@gmail.com.

Yu. Rak Doctoral Student, Lviv State University of Life Safety, julia.rak.1993@mail.ru

Chemical composition of precipitation on the territory of one of the oldest oilfield areas in Europe – Boryslav oilfield area has been estimated in the present research paper. Its features for further modelling of pollutants migration in the hydrosphere and lithosphere have been found. It has been established that mineralization of melt water from snow within the territory of Boryslav oilfield area ranges from $0,073 \text{ g/dm}^3$ to $0,081 \text{ g/dm}^3$ while mean value is $0,075 \text{ g/dm}^3$. Meltwater consists of the following chemical elements: chloride-hydrocarbonate, magnesium, calcium and sodium. An average content of ammonium ions is 1.2 mg/dm^3 , nitrates – 3.582 mg/dm^3 . Precipitations in the south-western part of Boryslav area towards the Carpathian Mountains are the least mineralized (0.072 mg/dm^3) and have the lowest concentration of ammonium ion (1.05 mg/dm^3) and iron (1.1 mg/dm^3). Meanwhile, one of the highest concentrations of nitrates ($4,012 \text{ mg/dm}^3$) was detected in this region. The most mineralized melt waters are in the southeast and northwest parts of Boryslav area. In general, the chemical composition of melt waters from snow in this area of research is hardly varying. In comparison with melt waters from snow cover in Carpathians, examined by the authors, snow samples are characterized by significantly higher concentrations of major ions and nitrogen compounds. In particular, the concentration of sulfate ions is 7 times higher than in samples from Chornohora mountain range, sodium and potassium – 15, calcium – 29 times. The nitrate concentration in melt waters from Boryslav is 12 times higher and ammonium ions concentration is 4 times higher as compared to melt waters in Chornohora. The mineralization of melt waters from Boryslav area is 2.3 times higher as compared to melt waters studied near Yablunysia village on the upper reaches of the Bilyi Cheremosh River. The reason for the high concentration of major ions and nitrogen compounds is, probably, significant human impacts on the atmosphere resulting from activity of oil producing and processing enterprises of the region.

Key words: snow, chemical composition of precipitation, macrocomponents, major ions, ammonium ions, nitrates, Boryslav, the Tysmenytsia river.